

LIMBA ROMÂNĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI PROBLEMELE EI. REFLECȚIILE „RECI” PE O TEMĂ „FIERBINTE” ALE LUI EUGENIU COȘERIU

Eugenia BOJOGA
Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj
eugenia.bojoga@gmail.com

„...trăind mereu în străinătate și întrebându-se în realitate
alte limbi, reveneam la limba română ca la un liman”

(Eugeniu Coșeriu 2004).

Abstract: The study addresses the manner in which the linguist E. Coșeriu deconstructs the complicated issue of the so-called “Moldavian language”. Through genealogical, typological and of complex linguistic arguments, the scholar proves that it is a false problem, as the discussed idiom is obviously a variant dialect of Romanian.

Keywords: “Moldavian language”, E. Coșeriu, language policy, research ethics.

1. Titlul contribuției de față reprezintă o parafrază a studiului lui Eugeniu Coșeriu *El gallego y sus problemas. Reflexiones frías sobre un tema candente*, publicat în Spania în 1987. Am optat pentru acest titlu deoarece tema de care ne vom ocupa în continuare se situează în imediata proximitate a problematicii tratate acolo. În general, textele lui E. Coșeriu referitoare la așa-zisa limbă moldovenească -- *Deontologia și etica limbajului* (1992-1993a), *Deontologia culturii* (1992-1993b), *Deontologia și politica* (1995), *Alteritate, toleranță și masochism (dialog cu un elev despre politica și etica lingvistică)* (1997), „*Moldovenismul... nu se opune românismului, ci este o formă a lui.*” (1999), *Credință, sacrificiu și destin* (2001), *Politici lingvistice* (2002a), *Unitate lingvistică – unitate națională* (2002b), *Unitatea limbii române – planuri și criterii* (2004), *Latinitatea orientală* (2005a), *Limba română – limbă romanică* (2005b) -- , la origine prelegeri, conferințe, intervenții la congrese și interviuri, reiau idei esențiale din studiile sale de politică și planificare lingvistică în spațiul hispanic,

publicate în anii '80 - '90¹. Scrise în limba română, aceste texte continuă de fapt tematica abordată anterior atât la nivel metodologic, cât și la nivel teoretico-conceptual.

2. În realitate, E. Coșeriu deconstruiește situația alambicată a limbii române din Republica Moldova dintr-un unghi de vedere foarte amplu, lărgind considerabil perspectiva de analiză pe până atunci. În felul acesta, el oferă o abordare integrală a limbii "moldovenești", caracterizând-o din punct de vedere genealogic, tipologic și areal. Savantul o analizează totodată prin prisma varietății diatopice, diafasice și diastratice, insistând în mod deosebit asupra politicii și eticii lingvistice. Astfel, în cadrul unei mesei rotunde desfășurate la Facultatea de Litere a Universității din București, referindu-se la "teoria așa-zisei limbi moldovenești, inventată din considerente politice", el declara în mod tranșant: "Savantul lingvist onest este dator să ia atitudine față de acest fals, să-i dezvăluie esența și să-l combată cu ajutorul demonstrațiilor științifice"² (Coșeriu 1995:52).

Aceeași poziție fermă o exprimase cu câțiva ani înainte, referindu-se la limba galiciană. Cert este că și atunci adopta o atitudine intransigentă, considerând că ține de etica lingvistului să se implice în probleme de politică și planificare idiomatică:

"es cierto que la constitución de una lengua común es también, y en primer lugar, un problema político y que la lengua de una comunidad, como primer rasgo individualizador de ésta, puede ser objeto de pasión política. Por ello, es justo que los gallegos que hablan o quieren hablar gallego (así como los que *no* quieren hacerlo) tomen partido; más aún: deben tomar partido, pues lo que está en juego es su individualidad histórica y cultural. Pero no cabe que tome partido el lingüista que examina objetivamente los problemas del gallego, incluso los problemas políticos"³ (Coseriu 1987a:127).

¹ Este vorba de Coseriu 1987a, 1987b (2002c), 1989a, 1989b, 1990 ș. a.

² Amintim că acest fals științific a fost dezvăluit pentru prima dată de către Klaus Heitmann în celebrul său studiu *Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien (Die sogenannte moldauische Sprache und Literatur)* (cf. Heitmann 1965 / 1998). Între timp au apărut o multitudine de studii, articole și monografii pe tema așa-zisei limbi moldovenești atât în Rep. Moldova, cât și în străinătate. Cât privește contribuția lingviștilor de peste Prut, semnalăm doar câteva volume: Colesnic-Codreanca (2003), Berejan (2007), Ciobanu (2009), Mătcaș (2011), Bojoga (2013) ș. a.

³ Ca într-o oglindă, aceeași idee se regăsește și în textul său din 1997, scris în limba română: „E adevărat că a alege și a vorbi o anumită limbă *în locul alteia* sau *în opoziție cu alta* e întotdeauna un act de natură politică. Am spus-o explicit în studiul despre *Limba și politică*.

La o lectură în paralel a acestor texte se observă că dacă în cazul limbii galiciene E. Coșeriu reclamă o anumită distanță pe care ar trebui să o adopte lingvistul pentru a fi obiectiv în analizele sale, în cel de-al doilea caz, distanța treptat se diminuează, astfel încât deopotrivă cu lingvistul transpare și omul Coseriu. Fiind intim legat de realitățile lingvistice pe care le interpretează, lingvistul român nu poate face abstracție de eu-l său empiric. Aceste implicații subiective sunt sesizabile mai ales în *Laudatio „Moldovenismul... nu se opune românismului, ci este o formă a lui”* (1999), *Credință, sacrificiu și destin* (2001), *Politici lingvistice* (2002a) și în interviurile pe care le-a acordat unor intelectuali români de pe ambele maluri ale Prutului.

Mai mult decât atât, el ajunge să se identifice într-un tot cu obiectul supus cercetării. Astfel, în cadrul conferinței *Limba română și variațiile ei locale*, organizată de Academia Română în 31 octombrie 1994, E. Coșeriu afirmă: „eu reprezint, într-un fel, problema care ne preocupă aici (...), fiindcă sunt român moldovean și tocmai din actuala Republica Moldova” (Coșeriu 2004:179).

Iar la Congresul al V-lea al Filologilor Români (Iași – Chișinău), când la insistența sa a fost adoptat *Apelul participanților către Parlamentul Republicii Moldova*, Coșeriu declara:

„S-a întrebat, se pare, cineva și la Congresul al V-lea al Filologilor Români dacă noi, filologii și lingviștii care ne ocupăm cu limba română în toate formele ei, deci și cu graiul moldovenesc ca atare, avem dreptul să impunem Parlamentului unui stat independent numele pe care trebuie să-l dea limbii acestui stat. Într-adevăr, nu avem dreptul, avem datoria! Nu, se înțelege, să-i „impunem” ceva, ci să-i arătăm care este adevărul științific și istoric și să-l avertizăm cu privire la orice uneltire împotriva acestui adevăr, ca nu cumva să facă o greșeală care ar putea avea urmări extrem de grave. (...) Dacă respectăm acest Parlament (...) avem datoria să-l ferim de riscul de a se acoperi de ridicol și de ocară în fața istoriei” (Coșeriu 2005:129).

3. Ce aduc nou aceste texte? Ele trebuie considerate drept contribuții majore în domeniul lingvisticii variaționale, al sociolingvisticii, al politicii și planificării lingvistice. Pe de o parte, E. Coșeriu aplică teoria sa, ideile sale fondatoare pe un nou eșantion de fapte empirice, pe de altă

Dar dacă acest act e sau nu e la locul lui, și dacă se cuvine să-l judecăm pozitiv ori negativ, depinde de nivelul la care are loc dialogul și de atitudinile de caracter „colectiv” ale vorbitorilor” (Coșeriu 1997:85).

parte, merge mai departe cu conceptualizarea teoretică. Dincolo de analiza detaliată a faptelor lingvistice specifice limbii române din perspectivă diatopică și diastratică, aceste texte conțin idei fertile, direcții de cercetare, dezvoltări ale unor aspecte expuse în studiile sale anterioare cu tematică hispanică, toate la un loc avându-și rădăcina în celebra sa operă *La corrección idiomática*⁴. Cu alte cuvinte, reflecția susținută asupra situației limbii române din Republica Moldova îi prilejuiește ocazia de a face anumite nuanțări și a stabili noi distincții, de a preciza unele concepte și a elabora altele noi.

4. În continuare vom lua ca punct de plecare departajarea pe care E. Coșeriu a făcut-o în contextul abordării dihotomiei *unitate lingvistică* vs. *unitate națională*. Astfel, el afirmă că va analiza problema limbii române din Basarabia din trei perspective diferite: 1. *ca teoretician al limbajului*, ceea ce îl determină să explice ce este și cum este unitatea lingvistică și care e raportul ei cu unitatea națională, 2. *ca lingvist romanist* care urmărește cum se prezintă acest raport în cazul limbii române din toate regiunile locuite de români, 3. *ca român din Basarabia* pe care îl interesează ce înseamnă, pentru politica culturală și cea națională, unitatea lingvistică între toate regiunile locuite de români (cf. Coșeriu 2002:125). De multe ori, cele trei ipostaze interferează, prezentându-se simultan la nivelul textului.

I. Perspectiva teoriei limbajului

I.1. Pentru a analiza situația limbii române din Rep. Moldova, din perspectiva teoriei limbajului, Eugeniu Coșeriu se prevaluează de fundamentele teoretice și filosofice ale concepției sale lingvistice⁵.

Astfel, el arată că limbajul se bazează pe două principii universale: *creativitatea* și *alteritatea*. Pe de o parte, limbajul este în esența sa activitate de creație, pe de altă parte, limbajul aparține și altora. Or, fiind „și pentru alți” vorbitori, limbajul se manifestă sub formă de limbi, definite de savant ca forme istorice ale limbajului. În acest demers întemeietor va face uz de concepte-cheie din teoria sa lingvistică, cum ar fi *limbă istorică*, *limbă*

⁴ E vorba de ampla sa lucrare rămasă în manuscris și care ar cuprinde în jur de 1000 de pagini (cf. Kabatek 2002, 2005).

⁵ În acest sens, Mircea Borcilă consideră că „Eugeniu Coșeriu definește, pentru prima oară, în mod clar, statutul legitim, relativ autonom, al teoriei limbajului, ca fundament preliminar și cadru general al investigației, precizându-i relația constant dialectică cu studiul descriptiv” (Borcilă 1996:43).

*funcțională, limbă comună, limbă exemplară, planurile limbajului*⁶ etc. De asemenea, va aduce în discuție *tipurile de varietate lingvistică* specifice oricărei limbi istorice. În plus, nuanțează concepte precum *politică lingvistică, etică lingvistică, alteritate, etica limbajului, deontologia limbajului*, cărora le atribuie valențe noi, iar *alteritate pozitivă / alteritate negativă, toleranță* și „*masochism*” lingvistic sunt definite pentru prima dată.

I.2. Așadar, E. Coseriu pleacă de la conceptele elaborate anterior pe care le adaptează la contextul specific al limbii române din Rep. Moldova. În primul rând, precizează conceptul de *alteritate* și modul în care acesta se manifestă în politica lingvistică și în etica vorbirii. În acest sens, introduce distincția importantă între *alteritate pozitivă* și *alteritate negativă*:

”Ca să înțelegem sensul eticii și, mai ales, al politicii lingvistice, trebuie să înțelegem mai întâi că alteritatea e atât pozitivă cât și negativă; unește și în același timp desparte: prin limbă și vorbire te recunoști pe tine însuși în alții, în cei care, într-o formă oarecare, vorbesc cum vorbești tu, și, în același timp, te opui altora, pe care nu-i consideri ca aparținând sferei eu-lui tău lingvistic” (Coseriu1997:81).

În continuare, el interpretează *alteritatea* în funcție de cele trei planuri ale limbajului. La nivel universal care, ca atare, este apolitic, alteritatea este reprezentată de toată omenirea care se opune lumii ființelor „nevorbitoare”, vietăților „necuvântătoare”. La nivel istoric, alteritatea unește și „încheagă” anumite comunități vorbitoare și, în același timp, opune aceste comunități altor comunități în cadrul aceleiași limbi istorice, ajungând până la „închegarea” / constituirea unei comunități mai ample de aceeași limbă. Astfel încât, într-o limbă istorică, arată Coșeriu, *alteritatea pozitivă* se prezintă ca *o serie de sfere concentrice de alteritate până la sfera majoră* care corespunde *limbii istorice*: ”un grai se include într-un dialect, care cuprinde mai multe graiuri”, ”un dialect se include într-o limbă, care se opune altor limbi” sau atunci când delimităm limbile pe baza conștiinței explicite a vorbitorilor (ceea ce adesea e insuficient, deoarece conștiința lingvistică explicită a vorbitorilor poate fi, din diferite motive, nesigură și chiar alterată prin manipulare externă).

În acest context, precizează E. Coseriu, vorbitorul comun, care e conștient de identitatea sa etnică și are o oarecare experiență în ce privește

⁶ Aceste concepte sunt definite și explicitate și în volumul său *Lecții de lingvistică generală* (cf. Coșeriu 2002 : 233-284).

contactele intralingvistice, de obicei, ”înfrânge” / depășește barierele de alteritate negativă dintre graiuri și dialecte, fiindcă el va recunoaște intuitiv unitatea limbii sale istorice. De regulă, însă, ”înfrâng aceste bariere – și le înfrâng în mod deliberat și cu deplină conștiință – intelectualii, care (ca să parafrazăm o formulă marxistă aplicată partidului comunist în raport cu proletariatul) reprezintă „avangarda conștientă” a națiunii și a culturii naționale și care, tocmai de aceea, au datoria să fie și cu privire la limbă „luminători ai poporului” (Ibidem, p. 82).

În ce privește *alteritatea pozitivă*, la nivelul limbi istorice, aceasta se manifestă spontan ”prin constituirea unei limbi comune pentru toată comunitatea respectivă, nu în locul, ci *pe deasupra* varietăților dialectale” și prin constituirea unei limbi exemplare (standard) *pe deasupra* eventualelor diferențe regionale din limba comună, cel puțin pentru acele activități care privesc toată comunitatea: educație (învățământ școlar și universitar), administrație, politică statală, informație la nivelul național (mass media), literatură națională, cercetare științifică etc.

Tot astfel, *alteritatea pozitivă* transpare în mod deliberat prin „cultivarea limbii”, adică prin activitatea de planificare privitoare la constituirea și dezvoltarea limbii comune și a limbii exemplare. Iar din perspectiva eticii vorbirii, *alteritatea pozitivă* se manifestă prin tendința de a vorbi diferențiat, de acord cu nivelul de alteritate la care ne aflăm: în limba comună, dacă ne aflăm la nivelul relațiilor interdialectale; respectiv în limba exemplară acolo unde aceasta se impune⁷.

I.3. În al doilea rând, E. Coseriu redefiniște conceptele de *etica limbajului* și *etica vorbirii*. Fiind o activitate liberă, limbajul conține propria sa deontologie, *propriul său mod de a trebui să fie*, propriile sale norme care sunt imperative, dar nu printr-o impunere externă, nu fiindcă cineva ni le impune, ci printr-un angajament pe care îl acceptăm în mod tacit și

⁷ E. Coseriu precizează că nu e vorba de cum se realizează efectiv limba în vorbire (realizarea poate prezenta, și prezintă adesea, tot felul de abateri), ci de o tendință: *de o normă a vorbirii simțită ca atare de orice vorbitor*. De altfel, în unele comunități această adaptare la nivelul corespunzător de alteritate a devenit tradiție, mai ales în comunitățile în care dialectele sunt încă întru totul vitale; de ex., în Germania sau în Italia. Astfel, la Tübingen, același vorbitor trece cu ușurință de la un grai local la o formă comună a dialectului și la limba germană comună sau exemplară, în funcție de circumstanțele vorbirii și de relațiile dintre interlocutori. Totodată, el arată că există comunități în care această adaptare nu se prea obișnuiește. În general, se tinde către comunitatea limbii. Totuși, tot de alteritate ține să-i înțelegi pe „ceilalți” chiar și atunci când vorbesc altfel decât tine, să poți „traduce” varietățile pe care le vorbesc alții. (cf. Coseriu 1997:83).

implicit ca vorbitori. Or, acest angajament (care vine de la lat. *obligatio*) nu e un angajament care ne obligă, ci e mai curând un ”legământ”:

„cine vorbește se leagă în mod implicit, se obligă să urmeze normele limbajului și, în același timp, înțelege acest angajament ca pe o etică a acestei activități. Deci, a vorbi altfel decât o cer aceste norme implicite în limbaj reprezintă o abatere tocmai de la *etica limbajului*” (Ibidem, p. 165).

Pe de altă parte, aceste norme corespund celor trei niveluri ale limbajului, care în vorbire sunt simultane, fiecare nivel avându-și propria sa „tehnică”, competența sa specifică. De altfel, acesta este și sensul vechi al cuv. *tekhné* „a ști să faci”, „a avea cunoștințe care se prezintă în activitate”. Astfel încât nu există o singură judecată / apreciere a corectitudinii, cum se crede de obicei, ci există trei tipuri de valorizare⁸ și, deci, trei tipuri deontice ale vorbirii: norme de congruență, norme de corectitudine și norme de potrivire / adecvare cu formele acestora în discurs (Ibidem, p. 169).

I.4. În acest context, E. Coșeriu postulează o normă etică a limbajului, și anume *norma generozității* și a *toleranței* care se aplică atât la nivelul vorbirii în general și la cel al „discursului”, cât și la nivelul limbii (a limbii „celuilalt”). În primul și al doilea caz, aceasta înseamnă că în orice circumstanțe de comunicare trebuie să admitem că interlocutorul vorbește „cu înțeles”, că vrea să ne spună ceva, iar noi vom încerca să înțelegem ce spune. La nivelul limbilor istorice, *norma generozității* și a *toleranței* ne cere să fim indulgenți în ce privește cunoașterea limbii de către „ceilalți”, de ex., cunoașterea limbii comune sau exemplare de către vorbitorii unui dialect, cunoașterea limbii naționale de către alogeni etc.

”În felul acesta, nu vom pretinde ca vorbitorii simpli ai unui dialect sau ai unei varietăți regionale să vorbească limba comună sau limba

⁸ Amintim aici că, în viziunea lui E. Coșeriu, limbajul ca activitate complexă se desfășoară simultan pe trei niveluri: 1) nivelul universal al vorbirii în general; 2) nivelul istoric al limbilor; 3) nivelul particular al discursurilor, al actelor lingvistice sau al textelor. Astfel încât există norme specifice de realizare, unele dintre ele fiind implicite, urmate în mod intuitiv de către vorbitori. Astfel, la nivel universal avem de-a face cu norme de *congruență*. La nivel istoric, adică la nivelul limbilor istorice, avem de-a face cu norme de corectitudine, adică „a vorbi conform / după tradiția pe care vorbitorul vrea, de fiecare dată, să o aplice într-un discurs, într-un act lingvistic”. Fiecare putem vorbi în mod corect sau incorect un dialect, un anumit nivel de limbă, deoarece fiecare mod de a vorbi își are propria sa corectitudine” (cf. Coseriu 2000: 132-153).

exemplară în mod impecabil. Tot astfel, nu vom pretinde nici alogenilor ca ei să stăpânească perfect limba noastră maternă. De altfel, în țările în care se vorbesc mai multe limbi și, în același timp, o limbă națională sau generală, se stabilesc în mod spontan anumite norme de toleranță cu privire la realizarea acestei limbi de către vorbitorii celorlalte limbi”⁹.

Prin urmare, *toleranța* (sau principiul toleranței) este „suspendarea (temporară) a alterității negative în favoarea interlocutorului, nu extinderea alterității pozitive și diluarea normelor respective (corespunzătoare acestei alterități), care nu sunt anulate ca norme prin faptul că în anumite cazuri pot fi suspendate” (Ibidem, p. 83). În același timp, *toleranța* privește receptarea vorbirii altora și se manifestă, în mod normal, numai în cadrul relațiilor dialogice individuale și particulare, nu și în propria noastră vorbire în orice circumstanțe, nu de ex., în realizarea limbii naționale în viața publică a comunității:

”E o greșală grosolană să pretinzi să se vorbească peste tot și în orice circumstanțe limba exemplară, să vrei să elimini prin decret dialectele și graiurile locale etc. Cu astfel de pretenții devii ridicol. Dar e o greșală nu mai puțin grosolană să admiți, de ex., ca la nivelul culturii superioare a unei națiuni și în viața publică a unei comunități statale să se vorbească un limbaj familiar sau vulgar, sau să se vorbească incorect” (Ibidem, p. 86).

În ce privește atitudinea de a fi tolerant, Coseriu adaugă:

„Pot și am datoria morală să fiu tolerant cu minoritarii de bună credință și toleranță, nu însă cu o minoritate intolerantă care pretinde să impună limba ei populației majoritare. A fi tolerant nu înseamnă a accepta pasiv intoleranța lingvistică a altora și nu înseamnă a se supune în mod servil „imperialismului” lingvistic. Aceasta n-ar mai fi toleranță, ci ”masochism” lingvistic” (Coseriu 1997: 82).

Astfel, el definește *masochismul* ca „autonegare pseudoștiințifică”, ”atitudine a celor care acceptă fără rezistență, ba chiar cu absurdă

⁹„Așa, de ex., în Statele Unite se tolerează și se acceptă diferite pronunțări „necanonică” ale limbii engleze. (...) Aceeași toleranță (în acest caz, din partea rusefonilor „primari”) am constatat-o în fosta URSS cu privire la diferite pronunțări „necanonică” ale limbii ruse, cum ar fi pronunțarea fără palatalizare a multor georgieni. (...) Adevărul e că aceste pronunțări *se tolerează, dar nu se adoptă*: ești tolerant cu alții, nu cu tine însuși și cu propriul tău mod de a vorbi” (Coseriu 1997:83).

satisfacție, înjosirea și umilirea propriei lor ființe istorice, ajungând să considere ca o binefacere pentru poporul lor imperialismul cultural și lingvistic al altora” (*Ibidem*, p. 82).

1.5. O altă distincție fundamentală a lui E. Coseriu, pe care o face și în studiile cu tematică românească, o reprezintă cea între *limbă istorică*, *limbă comună*, *limbă exemplară*. Cum se știe, *limbile comune* se formează printr-un proces istoric normal, fiind situate „deasupra” dialectelor. Uneori, și aceste limbi comune se diferențiază în spațiu, mai ales

„atunci când o limbă comună e vorbită într-un spațiu foarte vast sau când e vorbită în mai multe state. Atunci, pe deasupra limbii comune se formează din nou, de obicei printr-un proces istoric care poate fi ajutat intenționat, o *limbă exemplară*, o normă a acestei limbi comune, adică o limbă comună a limbii comune, limbă pe care o putem numi limbă standard sau, cum am preferat eu s-o numesc, *limbă exemplară*.” (Coseriu 1992-1993:169-170).

În ceea ce privește *limba exemplară*, aceasta reprezintă norma lingvistică pentru toată comunitatea, cel puțin pentru toate acele activități care sunt ale comunității întregi (politica ia, în general, expresia culturii majore)¹⁰. Cu toate că limba comună se stabilește printr-un proces istoric natural, subliniază Coșeriu, de multe ori e nevoie să se accelereze acest proces, mai ales atunci când, de ex., unitatea politică se constituie înaintea unității de limbă. Cu atât mai mult când se trece de la limba comună la un nivel superior, la limbă exemplară. În acest moment intervin intelectualii, intervin cunoscătorii de limbă, poeții și scriitorii în general ca să propună un model ideal de limbă.

Or, această limbă exemplară nu trebuie înțeleasă ca limbă care ar elimina formele de varietate ale limbii comune, așa cum limba comună nu trebuie înțeleasă ca limbă care ar trebui să elimine diferențele locale în favoarea sa (*Ibidem*, p. 170). Limba exemplară e acea „normă ideală pe care încercăm s-o realizăm toți cei care vorbim o limbă de cultură”. Prin urmare, și limba exemplară, fără a fi un mod de valorizare (sau tip de judecată) – cum este *corectitudinea*, *congruența* și *adecvarea* – reprezintă o exigență a vorbitorilor pentru toate acele situații care reclamă întrebuițarea sa în

¹⁰ E. Coșeriu menționează că cele două noțiuni -- *corectitudinea* și *exemplaritatea* – uneori se confundă, ceea ce se explică prin faptul că ele au totuși ceva în comun. Or, „ceea ce au ele în comun este tocmai acest fapt al deontologiei limbajului și al eticii limbajului, acest „ar

respectiva comunitate. Așa se explică această posibilă confuzie cu *corectitudinea*. Toate aceste norme constituie acea *obligatio*, de care vorbeam mai sus, adică acel angajament pe care și-l ia vorbitorul prin faptul că vorbește o limbă și, de fiecare dată, într-o anumită situație. În concluzie, arată E. Coșeriu, pentru a putea colabora la cultura majoră a comunității, vorbitorii au obligația de a vorbi nivelul cult al limbii comune, adică *limba exemplară*.

1.6. Cât despre *unitatea lingvistică*, temă pe care a abordat-o și în alte studii, dar mai ales în *El español de America y la unidad del idioma*¹¹, Coșeriu face o distincție nouă, în continuarea logică a celor expuse anterior. Astfel, în prelegerea *Unitate lingvistică – unitate națională*, el arată *ce este și cum este* unitatea lingvistică în general și care e raportul ei cu unitatea națională. În acest context, el deosebește trei tipuri de unități: 1. ”o unitate pur lingvistică, o unitate de limbă; 2. o unitate națională care nu este numai unitate de limbă, ci implică și o unitate de tradiții culturale, de obiceiuri, de datini, de istorie comună; 3. o unitate politică, adică unitatea unui stat” (Coseriu 1992-1993: 182).

El precizează că „aceste unități sunt chiar ordonate în această succesiune, adică mai întâi unitatea lingvistică, care e baza unității naționale și expresia unității naționale, apoi unitatea națională care e baza și expresia unității politice” (Coseriu 2004:182). Prin urmare, limba e factorul primordial care stă la bază. Or, această unitate lingvistică tinde să se identifice cu unitatea națională, deoarece unei limbi istorice îi corespunde, de regulă, ceea ce numim o națiune. Fără îndoială că există națiuni care vorbesc limbi diferite, arată Coșeriu, însă acesta nu este faptul originar, ci un fapt secundar care are explicații istorice. Și, oricum nu se poate aplica în cazul nostru, al românilor, concluzionează E. Coșeriu.

Orice s-ar spune, faptul că aspirația spre unitatea lingvistică corespunde, de cele mai multe ori, cu unitatea statală, care e și unitate politică, nu poate fi distrusă / anulată prin faptul că uneori ea nu se realizează. Aspirația rămâne aspirație și este ceea ce motivează faptele

trebui să fie” al deontologiei și realizarea sa în vorbire în circumstanțe determinate” (cf. Coseriu 1992-1993: 164).

¹¹ E. Coșeriu preciza : „Me propongo, por tanto: a) plantear en sus líneas esenciales el problema de la unidad del idioma en el marco y desde el punto de vista de una teoría de la lengua (...) y b) plantear este problema en una perspectiva, no simplemente «española» (del español actual de España), sino más bien, hispanoamericana y, en lo posible, panhispánica” (Coseriu 1990: 44).

lingvistice, prin urmare, și activitatea noastră, a lingviștilor. Drept fundament teoretic pentru a lua în dezbateri conceptul de *unitate lingvistică*, savantul pornește de la distincția între *corectitudine* și *exemplaritate*. Pe de altă parte, definind limba comună ca *alteritate superioară*, Coșeriu arată că aceasta învinge mereu alteritățile minore sau alteritățile locale, prin simplul fapt că vorbitorul, de regulă, nu se mărginește la un singur „cerc de alteritate”, ci se angrenează într-o sferă de alteritate majoră. El tinde să vorbească „în această sferă de alteritate majoră”, adică să vorbească și o limbă care să corespundă comunității majore, adică limbii istorice. De altfel, din punct de vedere teoretic, precizează savantul, o limbă comună, chiar dacă nu ajunge să fie comună de la bun început pentru toată comunitatea, ea este propusă pentru întreaga colectivitate a limbii istorice respective, iar prin aceasta tinde să coincidă cu aceasta.

1.7. În ceea ce privește relațiile dintre limba proprie colectivității căreia individul îi aparține din punct de vedere istoric și o altă limbă, altfel spus, în interferența dintre limbi majoritare și limbi minoritare, E. Coșeriu face distincția între trei tipuri de atitudini:

”Prima este cea pe care o numesc *naționalismul sănătos*, care înseamnă să îți asumi limba ta pentru tine și pentru comunitatea ta, fără a impune această limbă și altora; minoritățile pot să aibă școli în limba lor, să comunice în limba lor, să-și dezvolte cultura proprie. A doua atitudine aș numi-o *șovinismul lingvistic*, al celor care vor să impună limba majoritară și minorităților. În sfârșit, cea de a treia, este *colonialismul sau imperialismul lingvistic* al celor care vor să impună limba lor majorităților cucerite. Singura atitudine rezonabilă este *naționalismul sănătos*” (Coșeriu 2002b:141).

Parafrazându-l pe Coșeriu, am putea spune că de-a lungul istoriei s-au manifestat toate aceste atitudini, în ultimele secole prevalând totuși șovinismul lingvistic și imperialismul lingvistic, sub forme diverse. Or, ce s-a produs în comunismul sovietic a fost o reacție împotriva internaționalismului din partea imperialismului rus. „S-a afirmat de aceea că în politica generală și, prin urmare, și în politica cultural-lingvistică, imperialismul rusesc și comunismul sovietic au devenit imperialism sovietic. Această reacțiune s-a manifestat în sensul cel mai evident în cazul așa-numitei doctrine a *bilingvismului armonios*, ceea ce însemna că toată lumea trebuie să știe limba comunismului, limba imperiului, adică rusește, și, în afară de asta, să fie și bilingvi”.

În acest context, arată Coșeriu, cazul limbii române de dincolo de Prut e mult mai grav decât al celorlalte limbi din țările foste sovietice (unde s-a afirmat numai doctrina absurdă a “bilingvismului armonios”). În Republica Moldova s-a făcut și altceva: „s-a pretins că această limbă nu e aceeași limbă cu limba română, și deci nici cultura nu este aceeași cu cultura românească”. În consecință, ar fi vorba de o altă cultură¹².

II. Perspectiva lingvisticii romanice (sau româna în contextul limbilor romanice)

II.1. În ipostaza de lingvist romanist, adică de cunoscător profund al tuturor limbilor romanice, E. Coșeriu circumscrie locul limbii române printre limbile surori. Cert este că savantul plasează limba română într-un context romanic amplu, raportându-se de fiecare dată la întreg spațiul numit *Romania*. Prin acest demers ”E. Coșeriu are o contribuție importantă la studiul limbii române, caracterizând-o din punct de vedere genealogic, areal și tipologic”. Or, „între limbile romanice, româna este singura care beneficiază, până în prezent, de o asemenea caracterizare” (Saramandu 2005:5).

Astfel, într-un text magistral, intitulat *Latinitatea orientală*, E. Coșeriu declară în mod explicit:

„vom aplica aici mai multe criterii pentru a stabili cu exactitate, deși numai în linii mari: a) poziția limbii române între limbile romanice, b) poziția dialectelor românești în cadrul limbii române ca limbă istorică; c) poziția așa-zisei limbi moldovenești în cadrul dialectului dacoromân și în raport cu limba comună exemplară și literară”¹³ (Coșeriu 2005:114).

¹² E. Coșeriu precizează că „acest lucru s-a întâmplat numai în două țări: în Republica Moldova și în Tadjikistan. S-a creat, așadar, o fantomă în lingvistică: s-a pretins că există o altă limbă și o altă cultură, iar această cultură începe odată cu regimul sovietic. (...) în cele două țări amintite s-a pretins să se construiască o limbă locală, alta decât româna sau persana. Or, această fază a imperialismului lingvistic a fost faza cea mai gravă” (Coșeriu 2002b:142).

¹³ Precizăm că în textul de față nu ne ocupăm de limba română și locul care îi revine în cadrul preocupărilor de ansamblu ale lui E. Coșeriu, ceea ce ar constitui o altă temă. De altfel, acest aspect a fost remarcat de către N. Saramandu cu diferite ocazii (cf. Saramandu 1996). Iar în calitate de editor al volumului *E. Coșeriu, Limba română – limbă romanică*, N. Saramandu arată că savantul de la Tübingen, „cunoscut ca teoretician al limbajului”, „ni se relevă în acest volum ca un profund cunoscător al românei, al faptelor de amănunt. Înzestrat cu un ascuțit simț al limbii, autorul prezintă interpretări și soluții de mare subtilitate, uneori neașteptate, care vor stârni, cu siguranță, interesul lingviștilor. Plasând faptele în context romanic, Eugeniu Coșeriu tratează în adâncime relațiile românei cu limbile învecinate,

II. 2. Cât privește unitatea limbii române ca limbă istorică, E. Coșeriu recunoaște că putem fi de acord aproape în întregime cu Sextil Pușcariu, care a arătat că ceea ce este caracteristic pentru limba română și o „îndepărtează” de latină, pe de o parte, și de celelalte limbi romanice, pe de altă parte, este comun tuturor dialectelor limbii române: „cu anumite restricții, dat fiind că această unitate – genealogică – este întdeauna o unitate din trecut, care se prezintă apoi ca varietate, ca unitate și diversitate în același timp” (Coșeriu 2004:182).

Deși sunt suficiente fapte lingvistice care duc la o diferențiere în latina populară dunăreană, precizează el, această varietate nu trebuie să ne înspăimânte, deoarece în cazul altor limbi romanice, bunăoară, a celor ibero-romanice sau a celor din Galoromania, varietatea este mult mai pronunțată. În limba română există „o serie de fapte care sunt comune tuturor dialectelor, nu numai în sistem, ci până și în norma limbii”, afirmă Coșeriu. Pe bună dreptate, S. Pușcariu semnală faptul că *l* intervocalic devine în toate dialectele *r*, faptul că grupul *qu* devine, în aceleași cuvinte, *p* (de ex., *apă*), faptul că *gn* devine *mn* (de ex., *lemn*) și *ct* devine *pt* (de ex., *lapte*). Sau faptul că există coincidențe cu totul specifice (la verbul *a avea -- am și are*), faptul că există peste tot (deși cu mici diferențe de pronunțare) *mine, tine, cine* sau conjunctivul cu *să*, ca să nu mai vorbim de alternanțele vocalice și de cele consonantice. Or, E. Coșeriu consideră că toate aceste fapte demonstrează cu brio unitatea limbii române, unitate nu doar genealogică, ci, fără îndoială, și „o anumită unitate areală, în ciuda diferențelor, care, incontestabil, există și care separă aceste dialecte” (Ibidem, p. 183).

II. 3. Referitor la *unitatea tipologică* a limbii române, altfel spus, unitate la nivelul tipului lingvistic, aceasta este identică cu unitatea tuturor limbilor romanice, în afară de franceza modernă, care s-a îndepărtat de tipul general romanic:

”principiul general al acestui tip lingvistic este: determinări materiale interne, paradigmatică, pentru funcțiuni interne, nerelaționale, și determinări sintagmatică (determinări în sfera unității, determinări perifrastice) pentru funcțiunile relaționale” (Ibidem, p. 183).

corectând unele erori și exagerări din trecut privind, de exemplu, influența slavă asupra limbii române” (Saramandu 2005:5). A se vedea și excelenta recenzie la acest volum (cf. Bardu 2007a, 2007b).

În ce privește realizarea acestui tip lingvistic romanic, E. Coșeriu menționează că în unele cazuri dialectul dacoromân este mai avansat, în alte cazuri -- dialectul aromân, în care pe lângă *io* există și *mini*, iar pentru persoana a doua -- *tini* (ca și în italiana populară, în care există *me* și *te* sau ca în franceză în care, încă din perioada veche, înainte de a trece la noul tip romanic, a apărut *moi* și *toi*). Cu toate acestea,

„limba română este mai unitară la acest nivel al limbii istorice decât franceza, mult mai unitară decât italiana care ține, din punctul de vedere al limbii istorice, de două arii diferite în *Romania*, aria orientală și aria occidentală”¹⁴ (Ibidem, p. 183).

În viziunea sa, româna ar fi tot atât de unitară ca și spaniolă considerată în ansamblul ei, ca limbă istorică, adică cu dialectele castilian, navaro-aragonez și asturiano-leonez, unde diferențele se manifestă deopotrivă în fonetică și morfologie. Or, în spaniola istorică diferențele sunt tot atât de profunde ca și diferențele dintre dialectele românești, cu excepția istroromânei, „care, într-adevăr, s-a îndepărtat prin anumite influențe externe mult mai mult de trunchiul pluridialectal al restului limbii române” (Ibidem, p. 184).

II. 4. În acest context, *limba comună* care s-a format doar pentru dacromână și care ar trebui înțeleasă în sens ideal, *ca limbă comună pentru toți românii de pretutindeni*, este extrem de unitară. La acest nivel, în română aproape că nu există diferențe între limba comună și limba exemplară, arată Coșeriu. Deși există diferențe de fonetică și, din când în când, de vocabular, diferențele gramaticale sunt totuși foarte puține. Savantul compară din nou româna cu celelalte limbi romanice:

„Această limbă comună este mai unitară decât limba italiană, este mult mai unitară decât limba spaniolă (trebuie să știm că în limba spaniolă ceea ce se numește dialect andaluz sau ceea ce se numește limba spaniolă din America, cu toată varietatea ei, sunt forme secundare ale limbii comune, nu sunt dialecte primare; deci, diferențele în cazul spaniolei sunt cu mult mai mari; tot așa în cazul limbii portugheze, unde diferențele între Portugalia și Brazilia sunt și mai mari) și chiar mult mai unitară decât limba

¹⁴E. Coșeriu arată că unitatea limbii italiene reprezintă o unitate secundară, o unitate care la origine era diversitate, și numai prin faptul că dialectele au evoluat în direcția limbii comune, constituite pe baze toscane și florentine, a ajuns să formeze o singură limbă istorică (cf. Coșeriu 2004:184).

franceză, dacă ne gândim că nu e vorba numai de franceza vorbită în Franța, ci că există limbă franceză comună și în Canada” (Ibidem, p. 184).

Pe acest fundal al limbilor romanice occidentale, individualitatea limbii române devine și mai pregnantă: „Atunci, la acest nivel, limba română se prezintă mai unitară decât toate celelalte limbi romanice, în afară de anumite limbi care sunt, în parte, încă în formare, așa spune eu, din punctul de vedere al limbii exemplare” (Ibidem, p. 184).

II. 5. Cât privește nivelul limbii standard, E. Coșeriu demonstrează că și de data aceasta româna este mult mai unitară decât orice altă limbă exemplară romanică. Diferențele sunt extrem de mici, adică, dacă se pronunță, de ex., *mâine, câine, pâine* sau, dimpotrivă, *mâne, câne, pâne* (și se scrie la fel), dacă se întrebuițează preponderent infinitivul (*pot scrie*) sau conjunctivul (*pot să scriu*), utilizându-se această posibilitate mai veche a infinitivului, dacă se face sau nu diferența între *a spune* și *a zice*, pe care moldovenii, care vorbesc și ei o formă a limbii exemplare, o fac în mod frecvent. Dacă ne raportăm și de data aceasta la limba italiană, menționează Coșeriu, vom constata că în limba lui Dante există cel puțin două norme diferite, mai ales în sistemul de distribuție al fonemelor. În norma romană nu există diferență între /s/ și /z/, pe când în norma florentină există această diferență, în afară de cazurile foarte numeroase unde alegerea fonemelor este diferită în norma florentină și în norma romană”:

„Împotriva acestor norme tradiționale se afirmă tocmai în limba italiană o nouă normă, susținută de anumiți lingviști, o normă septentrională, normă care nu mai are anumite fapte caracteristice ale limbii italiene, ca diferențe funcționale între vocale închise și deschise, sau ceea ce se numește *raforzamento iniziale*, adică un fel de dedublare sintactică la începutul cuvintelor. Această limbă este mai unitară decât spaniola. Spaniola din America, și la nivelul de exemplaritate, are un inventar fonologic în parte diferit, fiindcă are numai /s/ și nu face diferența între /s/ și /θ/ și aproape peste tot există numai /y/ și nu /y'/ și /ll/ și la acest nivel de exemplaritate (Ibidem, p. 186).

Tot astfel, româna este mult mai unitară decât portugheza exemplară, în cadrul căreia există diferențe fonologice și gramaticale (în morfologie și sintaxă). Din acest punct de vedere, al fonologiei, „limba română este mai unitară și decât limba cea mai fixată la acest nivel, care este limba franceză”.

Fiindcă în franceză, tocmai în sistemul fonologic, și la acest nivel de exemplaritate, uni vorbitori sau în unele ocazii ale vorbirii fac diferențe între /ε/ lung și / ε/ scurt, între /mε:tr/ și /metr/, alți vorbitori nu fac această diferență, deci au numai un singur fonem, alți vorbitori sau în unele ocazii au patru vocale nazale, alți vorbitori au numai trei vocale nazale și aceiași vorbitori, în ocazii diferite, pot întrebuința un sistem sau alt sistem.

În măsura în care limba română exemplară s-a fixat din punct de vedere fonetic, provinciile ”au renunțat la faptele regionale și s-a stabilit această normă pentru toată limba română exemplară”. Or, toate aceste fapte lingvistice justifică întru totul concluzia lui E. Coșeriu: „unitatea limbii române este superioară, la fiecare nivel, unității altor limbi romanice și, uneori este superioară tuturor celorlalte limbi romanice” (Ibidem, p. 186).

II. 6. Definiția pe care E. Coșeriu o dă limbii române e concludentă în acest sens:

„Numim limbă română limba istorică română cu toată varietatea ei și cu toate dialectele ei, din țară și din afara țării. Numim apoi limbă română limba română comună în forma ei daco-română, limba vorbită de toți vorbitorii, cu o anumită varietate, din Basarabia până în Banat și din Dobrogea până în Maramureș, sau, aș spune, din Transnistria până în Banat. Numim limbă română, de ex., într-o gramatică de limba română, o formă exemplară a limbii române, o formă standard a limbii române; adică de fiecare dată aceste trei straturi se numesc în același fel: limbă română, toată limba română, cu toată varietatea ei, limba română comună și limba română care se propune ca normă pentru toate regiunile românești și pentru toată extensiunea limbii istorice”¹⁵.

¹⁵ Cu aceeași precizie Coșeriu definea și altă limbă romanică : ”el español de América es simplemente español: español legítimo y auténtico, no menos y no de otro modo que el español de España, y no representa una «desviación» ni una «evolución aberrante» con respecto a éste: no es una lengua «derivada» del español, ni una lengua «hija». Todo lo general, todo lo esencial, todo lo sistemático, todo lo que tiene vigencia super-regional (y también muchísimo de lo local: casi todo) en el español de América, al menos en los planos en que hay que buscar la unidad idiomática y cabe aspirar a ella, es español sin adjetivos delimitadores. El influjo indígena y el de otras lenguas conciernen casi sólo a aspectos superficiales del idioma y sólo tienen vigencia regional o estrictamente local; y en pocos casos en que alcanzan el nivel del sistema lingüístico (así, algunas veces, en el ámbito fónico), conciernen a comunidades hasta poco, o todavía, bilingües y, por lo común, inestables y de límites muy imprecisos (comunidades indígenas sólo superficial o parcialmente hispanizadas)” (Coșeriu 1990:..).

III. Perspectiva lui Eugeniu Coșeriu, ca lingvist originar din Basarabia

III. 1. Continuând linia logică a celor afirmate mai sus, E. Coșeriu caracterizează așa-zisa limbă moldovenească, concis și riguros, din cele trei puncte de vedere: genealogic, tipologic și areal¹⁶. Astfel, în ce privește prima perspectivă, genealogică, el afirmă că această limbă pur și simplu nu există: ”La nivelul graiurilor populare, limba moldovenească, adică limba populară vorbită între Prut și Nistru, ține de dialectul dacoromân”. Mai mult ca atât, ea nu conține un singur grai, ci două graiuri ale dialectului dacoromân:

”partea de nord și centru ține de așa-zisul grai moldovenesc, care, după cum știm, ajunge până în Ardeal și până în Maramureș, și partea de sud (la sud de Cahul, adică județele Ismail și Cetatea Albă) ține de graiul muntean, cu fonetica graiului muntean și cu particularitățile sale lexicale” (Coșeriu 2004:186).

Comparând hărțile din *Atlasul lingvistic român* (care cuprinde Basarabia întregă și câteva puncte din Transnistria) cu cele din *Atlasul lingvistic moldovenesc*, el constată că toate izoglosele sunt izoglose orizontale, în sensul că ele ”taie Prutul de-a curmezișul”. În acest sens,

”aproape nu există – în afară de foarte puține elemente izolate în vocabular – fenomene care să ajungă numai până la Prut și să fie caracteristice numai pentru graiurile din stânga Prutului. Și, ceea ce nu știu moldoveniștii, care susțin existența unei limbi moldovenești pe baza acestor graiuri, foarte multe dintre izoglosele muntenești trec și dincolo de Nistru, ajungând până în Transnistria de sud” (Ibidem, p. 186).

III. 2. Din perspectivă tipologică și areală, arată E. Coșeriu, ”aceste graiuri sunt, pur și simplu, graiuri de același tip, cu aceleași principii pe care le avem în limba română și, în plus, țin de același subtip, care este subtipul dacoromân, caracterizat prin hipertrofia determinării” (Ibidem, p. 187). Or, această hipertrofie a determinării se manifestă în toate graiurile populare, inclusiv în cele din Moldova. Iar din moment ce la acest nivel nu există diferențe (nu există o unitate și, deci, nu pot exista diferențe cu privire la limba română), graiurile populare continuându-se și în dreapta

¹⁶ Am prezentat caracterizarea așa-zisei limbi moldovenești din perspectiva lui Eugeniu Coșeriu și într-un studiu anterior (cf. Bojoga 2005:212-243).

râului Prut, nici la nivelul limbii comune sau al celei exemplare nu pot exista, pur și simplu, diferențe. Tocmai de aceea

”spunem «așa-zisa limbă moldovenească», fiindcă ea nu există ca unitate la nivelul graiurilor populare. E vorba numai de forme ale dialectului dacoromân, de graiuri care se întind și dincoace de Prut și nu există nici o diferență serioasă, esențială, la nivelul limbii comune” (Ibidem, p. 187).

Nu întâmplător, arată E. Coșeriu, idealul de limbă al scriitorilor din Basarabia a fost, de fiecare dată, același ideal ca al tuturor românilor. Iar la făurirea limbii române exemplare au contribuit deopotrivă scriitorii și poeții dintre Prut și Nistru, de la Stamatî, Russo și Hasdeu până la Grigore Vieru și generațiile actuale de poeți români¹⁷.

III. 3. În contextul demonstrației ireproșabile a identității limbii române de pe ambele maluri ale Prutului, savantul dezvăluie strategia care a stat la baza elaborării așa-zisei limbi moldovenești: „se comparau graiurile populare din Rep. Moldova cu limba literară din România și se afirma că ele nu coincid. Însă procedul nu e corect, căci graiurile trebuie comparate cu unități de același nivel”. Chiar termenul în sine de „*moldovenească*” nu se află la același nivel semantic cu *româna*: „acest termen, dat fiind că desemnează numai un grai al dialectului dacoromân, ce stă la baza românei literare, se află în raport de noțiune specifică față de noțiunea generică – limba română” (cf. Coșeriu 1995:53). În felul acesta, E. Coșeriu pune punctul pe *i*, demonstrând că „graiurile trebuie comparate cu unități de același nivel”.

III. 4. În acest caz, dacă o limbă moldovenească dosebită de limba română, ca rezultat al unui proces „natural” și normal în dezvoltarea istorică a limbilor de cultură, nu a existat și nu poate exista, atunci o astfel de limbă s-a construit artificial în Transnistria sovietică și s-a continuat și în Basarabia după 1944.

„Dar această întreprindere a fost și rămâne contradictorie din punct de vedere rațional, absurdă și utopică din punct de vedere istoric și practic (...) fiindcă: a) își propunea să elaboreze o nouă limbă „națională”, adică corespunzătoare identității etnice și tradițiilor poporului „moldovenesc”, dar

¹⁷ Cu privire la contribuția scriitorilor din această zonă la ”redeșteptarea” conștiinței lingvistice și identitare a cetățenilor Rep. Moldova a se vedea și contribuțiile lui Kl. Heitmann pe această temă (Heitmann 1998).

în același timp deosebită de limba română, și deci necorespunzătoare aceleiași identități etnice și acelorași tradiții; b) aspira la o limbă populară, dar în același timp nepopulară (cu neologisme luate din limba rusă ori create ad-hoc, adesea prin procedee neobișnuite în limbile romanice sau chiar contrare normelor acestor limbi); c) preconiza o limbă strict autohtonă (corespunzătoare graiurilor locale) și, în același timp, exclusivă, ceea ce, e imposibil, dat fiind că graiurile românești din stânga Prutului nu constituie o unitate lingvistică omogenă, nici o unitate delimitabilă față de graiurile din dreapta Prutului“ (Coșeriu 2005: 124-125).

Din punct de vedere istoric și practic, această întreprindere a fost de la bun început o absurditate, fiindcă poporul „moldovenesc“ nu se afla în situația specială a unui popor „nou“, încă lipsit de limbă comună și literară: dispunea de mult și la acest nivel, de o limbă proprie, anume de limba comună și literară românească.

III. 5. În sfârșit, întreprinderea sovietică „moldovenistă“ a fost utopică, precizează E. Coșeriu, fiindcă își propunea un scop utopic: acela de a separa „limba moldovenească“ de limba română, scop care nu putea fi nicidecum atins. Fiindcă oricâte rusisme ar fi adoptat și cu oricâte creații ad-hoc nu s-ar fi încărcat,

”o limbă bazată pe graiurile moldovenești și care păstra structurile esențiale ale acestora nu putea fi altceva decât o formă a limbii române: o formă, fără îndoială, aberantă și hibridă, anacronică și absurdă, dar totuși o formă a limbii române, ba chiar numai a dialectului dacoromân. Și, firește, nu putea avea nici un efect asupra poziției genealogice a graiurilor populare pe care se baza; nu le putea separa de limba română și, cu atât mai puțin, nu le putea transforma în altă limbă romanică“ (Ibidem, p. 125).

Concluzia la care ajunge E. Coșeriu în baza analizei sale riguroase, efectuate în cadrul teoretic prezentat mai sus, este că

„a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor” (Ibidem, p. 128).

Concluzii

1. În realitate, și această a treia ipostază se bazează pe o componentă importantă a concepției științifice a lui E. Coșeriu și anume pe unul din cele cinci principii etice, pe care le-a postulat cu diverse ocazii: *principiul binelui public sau al responsabilității sociale*¹⁸. Altfel spus, pentru a-și exercita cu brio meseria sa, lingvistul nu se izolează în „turnul său de fildeș”, ci „trăiește” printre vorbitori / locutori: „vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor în lingvistică, fiindcă limbajul e făcut de către și pentru vorbitori, nu de către și pentru lingviști” (Coșeriu 1992-1993:164).

Cu altă ocazie, E. Coșeriu afirmă că lingvistul trebuie să respecte deontologia / etica științei, chiar dacă aceasta poate duce până la sacrificiul persoanei sale empirice, ceea ce reclamă faptul de a nu face nici un fel de concesiuni din motive externe sau politice. Or, în cazul Republicii Moldova, problema limbii este una vitală: „asistăm astăzi la un conflict lingvistic ce se manifestă în cadrul aceleiași comunități de vorbitori românofoni. Cele două denumiri alternative – *română* și *moldovenească* – susținute de către filologi și, respectiv, politicieni, ca principali actori ai politicii lingvistice, se confruntă în mod deschis la nivelul întregii societăți” (cf. Bojoga 2015:120).

2. După cum am văzut, spre deosebire de studiile cu tematică spaniolă, în textele coșeriene de care ne-am ocupat transpare și implicarea sa afectivă. Această implicare ilustrează însă o dimensiune a deontologiei și eticii lingvistice pe care el și-a asumat-o în mod explicit. Astfel încât, chiar dacă personalitatea lui E. Coșeriu este intim legată de realitățile lingvistice pe care le explică și le interpretează (cf. Guzun 2004), acest fapt nu-l împiedică să ofere o viziune coerentă și integrală asupra faptelor analizate. Dincolo de analiza penetrantă și exhaustivă a situației lingvistice a așa-zisei limbi moldovenești, el nuanțează și dezvoltă concepte importante pentru sociolingvistica actuală, cum ar fi: *etică lingvistică*, *alteritate pozitivă* / *alteritate negativă*, *toleranță lingvistică*, „*masochism*” lingvistic, *alteritate*

¹⁸ În *Laudatio* la Universidad Autonoma din Madrid, cu ocazia conferirii titlului de doctor honoris causa, E. Coșeriu enumeră cele cinci principii etice de bază care l-au ghidat în activitatea sa științifică: 1. principiul realismului sau al obiectivității științifice, cel puțin ca normă ideală; 2. principiul umanismului sau al cunoașterii originare – adică “cunoașterea pe care o are ființa umană cu privire la sine însăși și la propriile sale activități libere” – , ceea ce reprezintă fundamentul științelor culturii; 3. principiul tradiției, justificat prin această cunoașterea originară a vorbitorului; 4. principiul antidogmatismului care “se referă la pluralitatea și varietatea concepțiilor și orientărilor existente în lingvistică (și în alte științe ale culturii) conform căruia fiecare dintre acestea trebuie apreciată din punctul de vedere al coerenței sale interne”; 5. principiul binelui public sau al responsabilității sociale (cf. Coșeriu 1999:34).

și deontologia limbajului, alteritate și politică lingvistică, alteritate și etica limbajului.

3. Cele trei ipostaze din care Eugeniu Coșeriu analizează situația limbii române din Rep. Moldova – din perspectiva teoreticianului limbajului, din cea a specialistului în limbile romanice și a lingvistului român născut în Basarabia, în Moldova de Sus – reprezintă caracterizarea cea mai plenară, mai obiectivă și mai nuanțată din câte au fost făcute vreodată. Fundamentarea teoretică ireproșabilă, argumentarea sa logică și coerentă, opiniile sale convingătoare, luările sale ferme de poziție constituie probe incontestabile ale crezului științific coșerian, configurând toate împreună tot atâtea lecții etice și modele de deontologie lingvistică demne de urmat.

Bibliografie

- BARDU, Nistor, 2007a, *Concepția lui Eugeniu Coșeriu despre limba română (I)*, în "Limba română", nr. 1-3, 2007, p. 88-95.
- BARDU, Nistor, 2007b, *Concepția lui Eugeniu Coșeriu despre limba română (II)*, în "Limba română", nr. 4-6, 2007, p. 16-24.
- BEREJAN, Silviu, 2007, *Itinerar sociolingvistic*. Selecție și prefață de Alexandru Bantoș, Academia de științe a Moldovei. Institutul de Filologie, Chișinău, 2007.
- BOJOGA, Eugenia, 2005, *L'évolution des normes linguistiques du roumain dans la République de Moldavie*, în Carsten Sinner (ed.), „Norm und Normkonflikte in der Romania”, München, Peniope, 2005, p. 212-243.
- BOJOGA, Eugenia, 2013, *Limba română – „între paranteze”? Despre statutul actual al limbii române din Republica Moldova*, Chisinau, ARC, 2013.
- BOJOGA, Eugenia, 2015, *Limba română sau „moldovenească”? O perspectivă sociolingvistică asupra controversei actuale din Republica Moldova*, în N. Mocanu (ed.), *Înspre și dinspre Cluj. Contribuții lingvistice. Omagiu Profesorului G. G. Neamțu la 70 de ani*. Cluj, Ed. Scriptor și ed. Argonaut, p. 105-123.
- BORCILĂ, Mircea, 1996, *Eugeniu Coșeriu și orizonturile lingvisticii*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, 1996, nr. 5, p. 35-47.
- CIOBANU, Anatol, 2009, *Reflecții lingvistice*. Selecție, coordonare și prefață de Al. Bantoș, Academia de științe a Moldovei. Institutul de Filologie, Chișinău, 2009.
- COLESNIC-CODREANCA, Lidia, 2003, *Limba română în Basarabia (1812-1918). Studiu sociolingvistic pe baza materialelor de arhivă*. Chișinău, ed. Museum, 2003.

- COSERIU, Eugenio, 1987a, *El gallego y sus problemas. Reflexiones frías sobre un tema candente*, în "Lingüística española actual. IX", Madrid, Ediciones Cultura Hispánica del Centro Iberoamericano de cooperación, 1987, p. 127-138.
- COSERIU, Eugenio, 1987b, *El lenguaje político*, în M. Alvar (ed.), în "Lenguaje y política", Madrid, Fundación Friedrich Ebert, Instituto de Cooperación Iberoamericana, p. 9-31.
- COSERIU, Eugenio, 1989a, *El gallego en la historia y en la actualidad*, în „II Congreso Internacional da Lingua Galego-Portuguesa na Galiza”, La Coruña, p. 793-800.
- COSERIU, Eugenio, 1989b, *Sobre la enseñanza del idioma nacional. Problemas, propuestas y perspectivas*, în „Homenaje a Antonio Llorente”, II, Salamanca, p. 33-37.
- COSERIU, Eugenio, 1990, *El español de America y la unidad del idioma*, en „I Simposio de filologia iberoamericana”. (Sevilla, 26 al 30 de marzo de 1990), p. 43-75.
- COSERIU, Eugeniu, 1992-1993, *Unitate lingvistică -- unitate națională*, în „Prelegeri și conferințe (1992-1993). Supliment al publicației *Anuar de lingvistică și istorie literară*. T. XXXIII. 1992-1993. Seria A. Lingvistică”, p. 181-189.
- COSERIU, Eugeniu, 1992-1993, *Deontologia și etica limbajului*, în E. Coșeriu, Prelegeri și conferințe (1992-1993). Anuar de lingvistică și istorie literară. T. XXXIII. 1992-1993. Seria A. Lingvistică. Institutul de Filologie Română "A. Philippide", p. 163-171.
- COSERIU, Eugeniu, 1995, *Deontologia și politica*, în „Limba română”, nr. 1 (19), 1995, p. 52-61.
- COSERIU, Eugeniu, 1997, *Alteritate, toleranță și masochism (dialog cu un elev despre politica și etica lingvistică)*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”. Omagiu academicianului Silviu Berejan la 70 de ani, nr. 3 (171), 1997, p. 80-87.
- COSERIU, Eugeniu, 1999, „...Moldovenismul... nu se opune românismului, ci este o formă a lui...”, in Revistă de lingvistică și știință literară, nr. 4-6 (184-186), 1999, p. 166-169.
- COSERIU, Eugeniu, 2000, *Lecții de lingvistică generală*. Traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga. Chișinău, ed. ARC, 2000.
- COSERIU, Eugeniu, 2002a, *Unitate lingvistică – unitate națională*, în Limba română. Nr. 10 (Anul XII), 2002, Chișinău, p. 125-131.
- COSERIU, Eugeniu, 2002b, *Politici lingvistice*, în în Limba română. Nr. 10 (Anul XII), 2002, Chișinău, p. 139-145.
- COSERIU, Eugeniu, 2002c, *Limba și politică* (traducere în română de Eugenia Bojoga), in
- COSERIU Eugeniu, 2004, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*, în vol. Academia Română, „Unitatea limbii române cu privire specială la Basarabia și Bucovina”, Ed. Academiei Române, București, 2004, p. 179-188.

- COSERIU, Eugeniu, 2005, *Latinitatea orientală*, în E. Coșeriu, „Lima română – limbă romanică”. Texte manuscrise editate de N. Saramandu, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 113-129.
- COSERIU, Eugeniu, 2005, *Limba română – limbă romanică*. Texte manuscrise editate de N. Saramandu, Editura Academiei Române, București, 2005.
- COSERIU, Eugenio, 2007, *Sprachkompetenz: Grundzüge der Theorie des Sprechens* (Tübinger Beiträge zur Linguistik), Tübingen, Narr Verlag, 2007.
- COSERIU, Eugeniu, 2011, *Istoria filozofiei limbajului. De la începuturi până la Rousseau*. Versiune românească și indice de Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu, cu o prefață la ediția românească de E. Munteanu, București, Humanitas, 2011.
- HEITMANN, Klaus, 1965, *Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien (Die sogenannte moldauische Sprache und Literatur)*, în „Zeitschrift für Romanische Philologie”, Band 81, Tübingen, Max Niemayer Verlag, p. 102-156.
- HEITMANN, Klaus, 1998, *Limba și literatura română în Basarabia și Transnistria. Așa-numita limbă și literatură moldovenească*, în vol. K. Heitmann, „Limbă și politică în Republica Moldova”, Chișinău, ed. ARC, 1998.
- ICHIM O., F.-T. Olariu (eds.), *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*. Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 17-40.
- KABATEK, Johannes, 2002, *Die unveröffentlichten Manuskripte Eugenio Coserius*, în „Sprache und Welt. Festgabe für Eugenio Coseriu zum 80. Geburtstag”, editat de Adolfo Murguía, Tübingen, editura Gunter Narr, 2002.
- KABATEK, Johannes, 2005, *Moștenirea lui Eugeniu Coșeriu*. Interviu cu J. Kabatek realizat de Eugenia Bojoga, în „Contrafort”, nr. 12, 2005, p. 14.
- MĂTCĂȘ, Nicolae, 2011, *Calvarul limbii române din Basarabia*. Selecție, coordonare și prefață de Al. Bantoș, Chișinău, Casa Limbii române, 2011.
- GUZUN, Eugenia, 2004, „*Noi proveneam dintr-o familie care ținuase limba română la icoană...*”. Interviu cu Eugeniu Coșeriu, membru de onoare al Academiei Române, în vol. Academia Română, „Unitatea limbii române cu privire specială la Basarabia și Bucovina”, Ed. Academiei Române, București, 2004, p. 189-202.
- SARAMANDU, Nicolae, 1996, *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de N. Saramandu*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
- SARAMANDU, Nicolae, 2005, *Cuvânt introductiv*, în E. Coșeriu, „Lima română – limbă romanică. Texte manuscrise”. Editate de N. Saramandu, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 5-7.

